

O‘zbekiston Respublikasi Qishloq xo‘jaligi vazirligi
Akademik M.Mirzaev nomidagi bog‘dorchilik, uzumchilik va
vinochilik ilmiy-tadqiqot instituti
Agrosanoatni rivojlantirish agentligi

Qashqadaryo viloyatida bog‘lar va
tokzorlarni barpo qilish bo‘yicha
TAVSIYANOMA

Toshkent – 2026

Ushbu tavsiyanoma Qashqadaryo viloyati tuproq-iqlim sharoitida, mevali bog'larni va tokzorlarni barpo etish, ko'chatlarni ekish sxemalari, payvandtaglarni tanlash hamda meva-uzum navlarini qisqacha tavsifi bo'yicha tavsiyalar berilgan.

1. Ko'chat ekish uchun maydonni tayyorlash. Kuzda ko'chat ekish uchun tanlab olingan maydon plantaj plagi bilan 50-60 sm chuqurlikda xaydalgan bo'lishi kerak. Agarda maydon xaydalmagan bo'lsa, bahorda 35-40 sm chuqurlikda yer xaydalib qat'iy tarzda lazer tekislagichida tekislanadi, bu esa o'z navbatida suvdan tejamkorlik bilan foydalanish samaradorligini 2-3 barobarga oshiradi, hamda ko'chat ekish uchun reja tortiladi va ko'chatlar ekilgandan keyin boshqa bog'lar qatori qishda sho'r yuvish ishlarini amalga oshirish lozim.

Olinadigan hosildorlikni miqdori faqat nav va payvandtagdan, agrotexnika saviyasidan emas, balki o'simliklarning qator orasi va daraxt oralig'iga ham bog'liq.

Maydonda qancha ko'chat ko'p bo'lsa, hosil shuncha ko'p bo'ladi, lekin daraxtlarning joylashish zichligining ham chegarasi bor. Bu daraxtlarning hajmiga va qator oralarining texnika bilan ishlov berish darajasiga ham bog'liq. Hosilni sifati va miqdoriga daraxt tanasiga tushadigan yorug'likni sifati va miqdoriga hamda shamol harakatlanishiga uzviy bog'liq.

2. Ko'chat ekish. Ko'chat ekiladigan chuqurlarni chuqurligi va kengligi 60×60 sm bo'lib, chuqur qazishda tuproq ustining 20-25 sm unumdor qismi chuqurning bir tomoniga olib, chuqurning qolgan qismi ikkinchi tomonga olib qo'yiladi. Chuqurga ko'chat ekishdan oldin 350-400 g fosforli, 30-40 g kaliy o'g'iti hamda 8-10 kg chirigan go'ngni tuproq bilan aralashtirib solib, keyin ko'chat ekiladi.

Ko'chatni ekishdan oldin alohida tayyorlangan shatmoqqa (yangi mol go'ngi tuproq bilan 1:1 qilib qaymoqsimon qilib tayyorlanadi), botirib olib ekiladi. Ko'chat chuqurga quyilib, oldin olingan unumli tuproq chuqur tagiga solinib, keyin olingan unumsiz o'g'it bilan aralashtirilgan tuproq bilan to'ldirilib, ildiz payvand qilingan joyi tuproqdan 2-3 sm yuqorida bo'lishi kerak. Ko'chat ekilgandan so'ng har bir chuqurga to'la suv quyiladi. Bunda tuproq zichlanib, ko'chat yaxshi ko'karadi. Tuproq cho'kkandan so'ng ko'chat atrofiga tuproq solib to'ldiriladi.

3. Ko'chatlarni parvarishlash. Ekilgan ko'chatlar vegetatsiya davrida ko'chatlarning atroflari qatqaloq bo'lib qolmasligi uchun yumshatib turiladi. Tuproq sharoitiga qarab, vegetatsiya davrida zarur namlikni ta'minlash uchun albatta tomchilatib sug'orish tizimini joriy etish talab etiladi.

Yangi ekilgan ko'chatlarni dastlabki davrida suv bilan ta'minlashga katta e'tibor berish zarur. Ko'chatlar to'liq ko'karib ketishi uchun (agar tomchilatib sug'orish sistemalari ishga tushmagan bo'lsa) ko'chat atrofini

aylana shaklida ariq olinib, ariq to'lguncha suv quyish lozim yoki ariq orqali sug'orilsa, ko'chat atrofidan suvni aylantirib o'tkazib sug'orish zarur. Tuproq namligini doimiy saqlash maqsadida 12-14 martagacha sug'oriladi.

Yosh bog'larni kasallik va zararkunandalarga chidamlilik darajasi ancha past bo'ladi. Shuning uchun zaruriyat tug'ilgan holda kasallik va zararkunandalarga qarshi kurash choralarini qo'llash zarur.

4. Tomchilatib sug'orishning o'ziga xos jihatlari. Tomchilatib sug'orish ekinlarni sug'orish usullari orasida nisbatan yangi sanaladi va uning o'ziga xosligi suvni bosim ostida o'simlikkacha yetkazib berishi bilan belgilanadi.

Tomchilatib sug'orish tizimi o'simlikning suvga bo'lgan ehtiyojiga teng miqdordagi suvni zarur muddatda uning ildiz qatlamiga yetkazib berishga mo'ljallangan suv taqsimlovchi doimiy tarmoqdan iborat.

Tomchilatib sug'orishning boshqa sug'orish usullaridan farqli jihati shundan iboratki, mazkur sug'orish usulida tuproqning namligi va uni yaratish uchun berilayotgan suv boshqariladi.

Odatdagi egatlab sug'orish usulida suv egatga oqizilgandan so'ng dalaning bir qismida tuproqning namligi xaddan ortib ketsa, boshqa qismida suv yaxshi oqmaganligi tufayli tuproq yaxshi namlanmaydi. Tomchilatib sug'orishda esa suv har bir ekinning ma'lum davrdagi ehtiyojiga mos ravishda dala bo'ylab bir tekisda beriladi. Shunday qilib dalaning ekin joylashgan joylari bir xilda namlanadi. Tuproqda ortiqcha namlikning yuzaga kelishiga yo'l qo'yilmaydi. Egatlab sug'orilganda sug'orishdan keyin tuproqda namlikni haddan ziyod ortishi ekinni suvga bo'ktirsa, sug'orishlar orasidagi vaqtning uzoqligi oqbatida tuproq qurib ketib o'simlikni suvsiz qoldiradi.

Navbatdagi sug'orishda ekin yana suvga bo'kadi, undan keyin esa yana suvsiz qoladi, ya'ni stress holatlarga tushadi. Natijada o'simlik o'z energiyasini shu stress holatlarni yengishga sarflashga majbur bo'ladi va bir tekis rivojlana olmaydi. Tomchilatib sug'orishda esa ekin ildiz qatlamining namligi bir xilda ushlab turiladi va ekin bir tekis rivojlanadi. Tomchilatib sug'orishda ekinning ildizi rivojlanadigan tuproq qatlamida o'simlik uchun optimal bo'lgan tuproqning suvfizik rejimi yaratiladi.

5. Shakl berish. Urug'lik mevali daraxtlarga asosan kuzda va danakli mevali bog'larda erta baxorda shakl berish maqsadga muvofiq. O'zbekiston sharoitida pakana payvandtagda ekilgan intensiv bog'larda ko'chatlarga 60 sm yuqoridan kesilib, shakl beriladi. Chetdan kelayotgan ko'chatlarni veretino shaklida, ya'ni asosiy lider novda

qoldirilib, yoniga ko‘proq novda berishga qaratiladi, ya’ni shoxlatiladi. Shakl berishda ko‘chatning asosiy lider shoxida shtambi uchun 50 sm qoldirilib, undan yuqorisiga 8-10 ko‘z qoldirilib, undan so‘ng yana ship 3 ta ko‘z qoldirilib, ortiqchasi kesiladi.

Kelajakda yetarli shoxlashi uchun 50 sm. tanasidan yuqorida joylashgan 3 ko‘z oysimon shaklida (ko‘chat ko‘chatxonasida shoxlamagan bo‘lsa) ko‘zni o‘sishi qismidan kerbovka (kesish) qilinadi va yana uchta ko‘z tashlab yana uchta ko‘z to‘g‘ri chiziq shaklida kesimida (kerbovka) qilinadi. Bu jarayonni ko‘chat yaxshi o‘sa boshlagan davrida qilsa yaxshi natija beradi. Shoxlangan shoxlar iyul-avgust oylarida 90° egiladi va bog‘lanadi. Yosh o‘sgan novdalarda meva kurtaklarini hosil qilish maqsadida ular ma’lum vaqtda chilpib (chekanka) turiladi. Bu usul meva kurtaklarini ko‘proq hosil bo‘lishini ta’minlaydi.

6. Temir beton ustunlar o‘rnatish va sim tortish. Ekilgan ko‘chatlarni birinchi yilni o‘zida simbag‘azlarga bog‘lab, parvarish qilish uchun temir beton ustunlar o‘rnatiladi.

7. Ko‘chatlarni simbag‘azlarga bog‘lab parvarish qilish. Yangi ekilgan olma, nok bog‘lariga temir beton ustunlar hamda sim tortilgach, ko‘chatlarning novdalari simlarga bog‘lab chiqiladi hamda kelajakda novdalar o‘sib, rivojlanishi uchun parvarish ishlari olib boriladi.

8. O‘g‘itlash. Yosh ekilgan ko‘chatlar yaxshi rivojlanib, o‘sishi uchun aprel oyining ikkinchi yarmida har bir ko‘chat atrofiga 100-120 g dan azotli o‘g‘it solinadi. Ikkinchi marta iyun oyida shuncha miqdorda yana azotli o‘g‘it solinadi.

Tomchilatib sug‘orish sistemasi mavjud bo‘lgan bog‘larda barcha mineral ozuqalarni suv orqali topchilatib berish maqsadga muvofiqdir. Bunda o‘g‘itni o‘zlashtirish samaradorligi ancha yuqori bo‘ladi.

Yosh pakana payvandtagli bog‘lar orasiga birinchi ikkinchi yillar sabzavot, poliz, kartoshka ekinlari ekish mumkin. Uchinchi yildan tushbu ekinlar ekish tavsiya etilmaydi. Chunki bog‘ qator orasiga ishlov berilishi sababli ekinlar ekilmaydi (Haydash, o‘g‘itlash, kimyoviy ishlov berish).

Oktyabr-noyabr oylarida yosh nihollar orasi hamda ko‘chatlarning qator orasi chopilib, yumshatiladi, begona o‘tlardan tozalanadi. Tuproqda namlik yaxshi saqlanadi.

Kuzda noyabr oyida fosforli hamda kaliy o‘g‘it, ya’ni gektariga 90 kg, fosfor 45 kg kaliy va 10 t organik o‘g‘it solinib chopiladi.

Yangi ekilgan intensiv bog‘lar ikkinchi yildan boshlab hosilga kiradi, 4-5 yili to‘liq hosil bera boshlaydi.

**Qashqadaryo viloyati tumanlarida meva va uzum navlarini joylashtirish
bo'yicha tavsiyalari.**

T/r	Ekin turi	Nav nomi	Payvandtag turi	Ekish sxemasi (m)	Ko'chatlar soni (1 ga/dona)
Kitob tumani					
1	Olma	Pink Ledi	M-IX	4x2	1250
			MM-106	4,5x2,5	888,8
		Golden Delishes	M-IX	4x1,5	1666
			MM-106	5x3,5	570
2	Nok	Kyure	Ayva-A	4x3	833
			BA-29	4x3,5	714
		Красный Vilyams	Ayva-A	4x3	833
			BA-29	4,5x3,5	635
3	Behi	Samarkandskaya krupnoplodnaya	Ayva-A	4x3	833
			BA-29	5x4	500
		Aromatnaya	Ayva-A	4x3	833
4	Gilos	Lapins	Maksima 14	4,5x2,5	888
		Svitxart	VSL-2	5x2,0	1000
5	Shaftoli	Lola	GF-677	4x1,5	1666
		Farhod	Mirabolano	4x1,5 4x2	1666
6	Olxo'ri	Vengerka Fioletovaya	Evrika 99	4x1,5 4x2	1666
		Superior	Krimskiy-5	4x1,5	1666
7	Olcha	Griot ostgeymskiy	LS 52	5x2	1000
		Podbelskaya	Evrika 99	5x2,5	800
8	Yong'oq	Chandler	Vlach	4x8	312
				5x7	285
		Fernor	Vlach	4x8	312
				5x7	285
9	Uzum xo'raki navlar	Mercedes	Voyish usulida	3x2	1666
				4x2	1250
				4x3	833
				4x4	625
		Ketmon sopi	Voyish usulida	3x2	1666
				4x2	1250
				4x3	833

				4x4	625
10	Kishmishbop navlar	Qora kishmish	Tik so‘ri	3×3-2,5	1111 1333
			Voyish	3,5x2,5-2	1142 1428
		Kishmish Co‘g‘diyona	Simbag‘az usulida	3×2,5	1333
			Simbag‘az usulida	3×2	1666
11	Sharopbop navlar	Rkatsiteli	Simbag‘az usuli	3x2	1666
		Rangdor	Simbag‘az usuli	3x2	1666
Shahrisabz tumani					
1	Olma	Gala	M-IX	4x2	1250
			MM-106	4,5x2,5	888,8
		Starkrimson	M-IX	4x1,5	1666
			MM-106	5x3,5	570
2	Nok	Levovasser	Ayva-A	4×3	833
			BA-29	4×3,5	714
		Lesnaya krasavitsa	Ayva-A	4×3	833
			BA-29	4,5x3,5	635
3	Behi	Izobilnaya	Ayva-A	4x3	833
			BA-29	5x4	500
		Aromatnaya	Ayva-A	4x3	833
4	Gilos	Samba	Krimskiy-5	4×2	1250
		Svitxart	VSL-2	5x2,0	1000
5	Shaftoli	Elberta	GF-677	4x1,5	1666
		Muyassar	Evrika 99	4x1,5 4x2	1666
6	Olxo‘ri	Ispolinskiy	Evrika 99	4x1,5 4x2	1666
		Rannaya sinaya	Krimskiy-5	4x1,5	1666
7	Olcha	Shpanka chyornaya	Krimskiy-5	4x1,5	1666
		Podbelskaya	Evrika 99	5x2,5	800
8	Yong‘oq	Chandler	Vlach	4x8 5x7	312 285
		Ideal	Vlach	6x6	277
9	Uzum xo‘raki navlar	Kattaqo‘rg‘on	-	3x2	1666
				4x2	1250
				4x3	833

				4x4	625
		Toyfi rozoviy	-	3x2,5	1333
10	Kishmishbop navlar	Qora kishmish	-	3x3-2,5	1111 1333
			-	3,5x2,5-2	1142 1428
		Kishmish Vira	-	3x2,5 3x2	1333 1666
11	Sharopbop navlar	Muskat rozoviy	-	3x2	1666
		Risling	-	3x2	1666
Yakkabog‘ tumani					
1	Olma	Pink Ledi	M-IX	4x2	1250
			MM-106	4,5x2,5	888,8
		Vilyams Prayd	M-IX	4x1,5	1666
			MM-106	5x3,5	570
2	Nok	Zimnyaya nashvati 2	Ayva-A	4x3	833
			BA-29	4x3,5	714
		Krasny Vilyams	Ayva-A	4x3	833
			BA-29	4,5x3,5	635
3	Behi	Samarkandskaya krupnoplodnaya	Ayva-A	4x3	833
			BA-29	5x4	500
		Aromatnaya	Ayva-A	4x3	833
4	Gilos	Volove serdsa	Maksima 14	4,5x2,5	888
		Svitxart	VSL-2	5x2,0	1000
5	Shaftoli	Lola	GF-677	4x1,5	1666
		Farhod	Mirabolano	4x1,5 4x2	1666
6	Olxo‘ri	Vengerka Fioletovaya	Evrika 99	4x1,5 4x2	1666
		Superior	Krimskiy-5	4x1,5	1666
7	Olcha	Griot ostgeymskiy	LS 52	5x2	1000
		Podbelskaya	Evrika 99	5x2,5	800
8	Yong‘oq	Ideal	Vlach	6x6	277

		Fernor	Vlach	4x8 5x7	312 285
9	Uzum xo‘raki navlar	Toyfi rozoviy	-	3x2,5	1333
		Husayni belʻy	-	3x2	1666
				4x2	1250
				4x3	833
				4x4	625
10	Kishmishbop navlar	Qora kishmish	-	3x3-2,5	1111 1333
			-	3,5x2,5-2	1142 1428
		Kishmish Botir	-	3x2,5	1333
			-	3x2	1666
11	Sharopbop navlar	Kaberne Fran	-	3x2	1666
		Budeshuri	-	3x2	1666
Qamashi tumani					
1	Olma	King Devid	M-IX	4x2	1250
			MM-106	4,5x2,5	888,8
		Fudji	M-IX	4x1,5	1666
			MM-106	5x3,5	570
2	Nok	Zimnyaya nashvati 2	Ayva-A	4x3	833
			BA-29	4x3,5	714
		Krasny Vilyams	Ayva-A	4x3	833
			BA-29	4,5x3,5	635
3	Behi	Samarkandskaya krupnoplodnaya	Ayva-A	4x3	833
			BA-29	5x4	500
		Aromatnaya	Ayva-A	4x3	833
4	Gilos	SPS 342	Maksima 14	4,5x2,5	888
		Svitxart	VSL-2	5x2,0	1000
5	Shaftoli	Malinoviy	GF-677	4x1,5	1666
		Farhod	Mirabolano	4x1,5 4x2	1666
6	Olxo‘ri	Chernosliv Samarkandskiy	Mirabolano	4x1,5 4x2	1666
		Superior	Krimskiy-5	4x1,5	1666
7	Olcha	Shpanka chyornaya	Krimskiy-5	4x1,5	1666
		Podbelskaya	Evrika 99	5x2,5	800
8	Yong‘oq	Ideal	Vlach	6x6	277
		Fernor	Vlach	4x8 5x7	312 285
9	Uzum xo‘raki navlar	Toyfi rozoviy	-	3x2,5	1333
		Husayni belʻy	-	3x2	1666
				4x2	1250
				4x3	833
				4x4	625

10	Kishmishbop navlar	Qora kishmish	-	3×3-2,5	1111 1333
		Kishmish Botir Kishmish Botir	-	3,5x2,5-2	1142 1428
			-	3×2,5	1333
11	Sharopbop navlar		-	3×2	1666
		Kaberne Fran	-	3x2	1666
Chiroqchi tumani					
1	Olma	Pink Ledi	M-IX	4x2	1250
			MM-106	4,5x2,5	888,8
		Fudji	M-IX	4x1,5	1666
			MM-106	5x3,5	570
2	Nok	Levovasser	Ayva-A	4×3	833
			BA-29	4×3,5	714
		Lesnaya krasavitsa	Ayva-A	4×3	833
			BA-29	4,5x3,5	635
3	Behi	Samarkandskaya krupnoplodnaya	Ayva-A	4x3	833
			BA-29	5x4	500
		Aromatnaya	Ayva-A	4x3	833
4	Gilos	Samba	Krimskiy-5	4×2	1250
		Svitxart	VSL-2	5x2,0	1000
5	Shaftoli	Malinoviy	GF-677	4x1,5	1666
		Farhod	Mirabolano	4x1,5 4x2	1666
6	Olxo‘ri	Vengerka Fioletovaya	Evrika 99	4x1,5 4x2	1666
		Superior	Krimskiy-5	4x1,5	1666
7	Olcha	Shpanka chyornaya	Krimskiy-5	4x1,5	1666
		Podbelskaya	Evrika 99	5x2,5	800
8	Yong‘oq	Ideal	Vlach	6x6	277
		Chandler	Vlach	4x8 5x7	312 285

9	Uzum xo‘raki navlar	Rizamat	-	3x2,5	1333
		Janjal qora	-	3x2	1666
				4x2	1250
				4x3	833
				4x4	625
10	Kishmishbop navlar	Kattaqo‘rg‘on	-	3x2	1666
				4x2	1250
				4x3	833
				4x4	625
		Kishmish Botir	-	3x2,5	1333
-	3x2		1666		
11	Sharopbop navlar	Kaberne Fran	-	3x2	1666
		Budeshuri	-	3x2	1666